

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (peto vijeće)

18. srpnja 2013. *

„Žalba – Zabranjeni sporazumi – Tržište instalacija i održavanja dizala i pomičnih stepenica – Odgovornost društva majke za povrede prava zabranjenih sporazuma koje je počinilo društvo kći – Holding društvo – Program unutarnjeg usklađivanja poduzetnika („Compliance-Programme”) – Temeljna prava – Načelo vladavine prava u okviru određivanja izrečenih novčanih kazni – Dioba vlasti, načelo zakonitosti, načelo zabrane povratnog djelovanja, načelo zaštite legitimnih očekivanja i načelo subjektivne odgovornosti – Uredba (EZ) br. 1/2003 – Članak 23. stavak 2. – Valjanost – Zakonitost Smjernica Komisije iz 1998.“

U predmetu C-501/11 P,

povodom žalbe na temelju članka 56. Statuta Suda Europske unije, podnesene 27. rujna 2011.,

Schindler Holding Ltd, sa sjedištem u Hergiswilu (Švicarska),

Schindler Management AG, sa sjedištem u Ebikonu (Švicarska),

Schindler SA, sa sjedištem u Bruxellesu (Belgija),

Schindler Sàrl, sa sjedištem u Luxembourg (Luksemburg),

Schindler Liften BV, sa sjedištem u Haagu (Nizozemska),

Schindler Deutschland Holding GmbH, sa sjedištem u Berlinu (Njemačka),

koje zastupaju R. Bechtold i W. Bosch, odvjetnici, kao i J. Schwarze, zastupnik,

žalitelji,

a druge stranke u postupku su:

Europska komisija, koju zastupaju R. Sauer i C. Hödlmayr, u svojstvu agenata, uz asistenciju A. Böhlke, odvjetnice, s izabranom stalnom adresom u Luksemburgu,

tuženik u prvom stupnju,

Vijeće Europske unije, koje zastupaju F. Florindo Gijón i M. Simm, u svojstvu agenata,

intervenijent u prvom stupnju,

* Jezik postupka: njemački

SUD (peto vijeće),

u sastavu: T. von Danwitz, predsjednik vijeća, A. Rosas (izvjestitelj), E. Juhász, D. Šváby i C. Vajda, suci,
nezavisna odvjetnica: J. Kokott,
tajnik: A. Impellizzeri, administratorica,
uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 17. siječnja 2013.,
saslušavši mišljenje nezavisne odvjetnice na raspravi održanoj 18. travnja 2013.,
donosi sljedeću

Presudu

- 1 Schindler Holding Ltd (u daljnjem tekstu: Schindler Holding), Schindler Management AG (u daljnjem tekstu: Schindler Management), Schindler SA (u daljnjem tekstu: Schindler Belgija), Schindler Sàrl (u daljnjem tekstu: Schindler Luksemburg), Schindler Liften BV (u daljnjem tekstu: Schindler Nizozemska) i Schindler Deutschland Holding GmbH (u daljnjem tekstu: Schindler Njemačka) (u daljnjem tekstu, zajedno: grupa Schindler) žalbom zahtijevaju ukidanje presude Općeg suda Europske unije od 13. srpnja 2011., Schindler Holding i dr. protiv Komisije (T-138/07, još neobjavljena u Zborniku, u daljnjem tekstu: pobijana presuda), kojom je Opći sud odbio njihov zahtjev za poništenje Odluke Komisije C (2007) 512 *final* od 21. veljače 2007. koja se odnosi na postupak primjene članka [81. Ugovora o EZ-u] (predmet COMP/E-1/38.823 – Dizala i pomične stepenice, u daljnjem tekstu: sporna odluka), čiji je sažetak objavljen u *Službenom listu Europske unije* (SL 2008., C 75, str. 19.), ili, podredno, smanjenje iznosa novčanih kazni koje su im izrečene.

Pravni okvir

- 2 Članak 23. Uredbe Vijeća (EZ) br. 1/2003 od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su propisana člancima [81. Ugovora o EZ-u] i [82. Ugovora o EZ-u] (SL 2003, L 1, str. 1.) koji je zamijenio članak 15. stavak 2. Uredbe Vijeća br. 17 od 6. veljače 1962., Prva uredba o provedbi članaka [81. Ugovora o EZ-u] i [82. Ugovora o EZ-u] (SL 1962, 13, str. 204.), predviđa u svojim stavcima 2. do 4.:

„2. Komisija može poduzetnicima i udruženjima poduzetnika odlukom propisati novčane kazne ako bilo namjerno ili nepažnjom:

- a) krše odredbe članka 81. [EZ] ili članka 82. [EZ], [...]

[...]

Za svakog poduzetnika i svako udruženje poduzetnika koje sudjeluje u povredi propisa, novčana kazna ne smije prelaziti 10 % njegovog ukupnog prihoda u prethodnoj poslovnoj godini.

[...]

3. Pri određivanju iznosa novčane kazne uzet će se u obzir težina i trajanje povrede.

4. Kada se novčana kazna izriče udruženju poduzetnika uzimajući u obzir prihod njegovih članova, a udruženje ne može podmirivati svoje obveze, ono je dužno od svojih članova zatražiti njihove doprinose u podmirenju novčane kazne.

Ako se navedeni doprinosi za podmirenje kazne ne isplate udruženju unutar roka koji je Komisija odredila, ona može zatražiti plaćanje novčane kazne izravno od bilo kojeg poduzetnika čiji su predstavnici bili članovi u tijelima udruženja nadležnima za donošenje odluka.

Nakon što Komisija uputi zahtjev za plaćanje kazne sukladno drugom podstavku, ako je to potrebno kako bi se osiguralo plaćanje kazne u punom iznosu, Komisija može zatražiti naplatu razlike iznosa od svakog od članova udruženja koji je djelovao na tržištu na kojem je nastupila povreda propisa.

Međutim, Komisija neće zahtijevati plaćanje kazne iz drugog ili trećeg podstavka od poduzetnika koji dokažu da nisu proveli odluku udruženja koja je u suprotnosti s propisima o zaštiti tržišnog natjecanja, i da nisu znali da takva odluka postoji, ili su se jednoznačno od takve odluke ogradili prije nego što je Komisija započela svoju istragu.

Financijska odgovornost svakog poduzetnika koja se odnosi na plaćanje novčane kazne ne smije prelaziti 10 % njegovog ukupnog prihoda u prethodnoj poslovnoj godini.”

3 Članak 31. Uredbe br. 1/2003 glasi kako slijedi:

„Sud ima neograničenu nadležnost u nadzoru odluka Komisije kojima ista izriče novčane kazne ili periodične penale. Sud može takve odluke ukinuti, ili smanjiti ili povećati iznos novčane kazne ili periodičnog penala.”

4 Obavijest Komisije naslova „Smjernice o metodi za utvrđivanje novčanih kazni koje se propisuju u skladu s člankom 15. stavkom 2. Uredbe br. 17. i člankom 65. stavkom 5. Ugovora o EZUČ-u” (SL 1998., C 9, str. 3.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 4., str. 6., u daljnjem tekstu: Smjernice iz 1998.), primjenjiva na dan donošenja sporne odluke, u uvodnom dijelu izlaže:

„Ovdje opisana načela [...] iz Smjernica [iz 1998.] trebaju osigurati transparentnost i nepristranost odluka Komisije u očima poduzetnika i Suda, poštujući diskreciju koja je u skladu s relevantnim zakonodavstvom povjerena Komisiji za određivanje novčanih kazni unutar granice od 10 % ukupnog prihoda. Ta diskrecija, međutim, mora slijediti koherentnu i nediskriminirajuću politiku koja je u skladu s ciljevima koji se žele postići kod kažnjavanja za povrede propisa o tržišnom natjecanju.

Nova metoda za utvrđivanje visine iznosa novčane kazne temelji se na sljedećim pravilima, koja počinju od osnovnog iznosa koji će se povećati u slučaju otegotnih okolnosti ili smanjiti u slučaju olakotnih okolnosti.”

- 5 Sukladno točki 1. Smjernica iz 1998. „[taj] osnovni iznos će se utvrditi prema težini i trajanju povrede, koji su jedini kriterij iz članka 15. stavka 2. Uredbe br. 17.”
- 6 U odnosu na težinu, točka 1.a Smjernica iz 1998. predviđa da ocjena kriterija težine povrede mora uzeti u obzir vrstu povrede, njezin stvaran učinak na tržište, kada ga je moguće izmjeriti, kao i veličinu mjerodavnog tržišta u zemljopisnom smislu. Povrede se dijele u tri kategorije: manje povrede, teške povrede i vrlo teške povrede.
- 7 Sukladno Smjernicama iz 1998., vrlo teške povrede su posebice horizontalna ograničenja kao što su „cjenovni karteli” i kvote koje proizlaze iz podjele tržišta. Osnovni mogući iznos novčane kazne je „iznad 20 milijuna [eura].”

- 8 Sukladno točki 2. Smjernica iz 1998., osnovni iznos novčane kazne može se povećati ako postoje otegotne okolnosti kao što su ponavljanje povrede iste vrste od strane istog ili istih poduzetnika. Sukladno točki 3. spomenutih Smjernica, taj se osnovni iznos može smanjiti ako postoje olakotne okolnosti kao što je isključivo pasivno sudjelovanje ili uloga po načelu „slijedim svojega vođu” u povredi, neprovođenje u praksu kažnjivih dogovora ili učinkovita suradnja poduzetnika u postupcima, izvan područja primjene Obavijesti Komisije o nenametanju ili smanjenju novčanih kazni u slučajevima kartela (SL 1996., C 207, str. 4.).
- 9 Obavijest Komisije o oslobađanju od kazni i smanjenju kazni u slučajevima kartela (SL 2002, C 45, str. 3., u daljnjem tekstu: Obavijest o suradnji iz 2002.), primjenjiva na predmetne činjenice, određuje uvjete u skladu s kojima poduzetnici koji surađuju s Komisijom tijekom istrage koju Komisija provodi o zabranjenom sporazumu mogu biti oslobođeni od novčanih kazni ili kojima može biti smanjena novčana kazna koju bi inače bili dužni platiti.

Okolnosti spora i sporna odluka

- 10 Grupa Schindler jedan je od vodećih svjetskih dobavljača dizala i pomičnih stepenica. Njezino društvo majka je Schindler Holding sa sjedištem u Švicarskoj. Grupa Schindler obavlja svoje djelatnosti putem nacionalnih društava kćeri. Ta su društva, među ostalim, Schindler Belgija, Schindler Luksemburg, Schindler Nizozemska i Schindler Njemačka.
- 11 Tijekom ljeta 2003., pošto je dobila informacije o mogućem postojanju zabranjenog sporazuma među vodećim europskim proizvođačima dizala i pomičnih stepenica koji poslovne djelatnosti obavljaju unutar Europske unije, odnosno Kone Belgium SA, Kone GmbH, Kone Luxembourg Sàrl, Kone BV Liffen en Roltrappen, Kone Oyj, Otis SA, Otis GmbH & Co. OHG, General Technic-Otis Sàrl, General Technic Sàrl, Otis BV, Otis Elevator Company, United Technologies Corporation, grupa Schindler, ThyssenKrupp Liffen Ascenseurs NV, ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, ThyssenKrupp Elevator AG, ThyssenKrupp AG, ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl i ThyssenKrupp Liffen BV, Komisija je provela kontrolu u prostorima tih poduzetnika početkom 2004. Ti su poduzetnici podnijeli zahtjeve na temelju Obavijesti o suradnji iz 2002. U razdoblju između rujna i prosinca 2004. Komisija je također poslala zahtjeve za informacije poduzetnicima koji su sudjelovali u povredi u Belgiji, nekoliko klijenata u toj državi članici i belgijskom udruženju Agoria.
- 12 U spornoj odluci Komisija je smatrala da su spomenuti poduzetnici i Mitsubishi Elevator Europe BV sudjelovali u četiri jedinstvene, složene i produžene povrede članka 81. stavka 1. Ugovora o EZ-u u četirima državama članicama, dijeleći tržišta putem sporazuma i usklađivanja radi poziva za podnošenje ponuda i ugovora u vezi s prodajom, instalacijom, održavanjem i modernizacijom dizala i pomičnih stepenica. U odnosu na grupu Schindler, najraniji datum početka povrede je datum povrede u Njemačkoj, odnosno 1. kolovoza 1995.
- 13 U članku 2. sporne odluke grupi Schindler izrečena je sljedeća kazna:
- „1. Za povrede u Belgiji iz članka 1. stavka 1. izriču se sljedeće kazne:
- [...]
- [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler Belgija], solidarno: 69.300.000 [eura]; [...]
- [...]

2. Za povrede u Njemačkoj iz članka 1. stavka 2. izriču se sljedeće kazne:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler Njemačka], solidarno: 21.458.250 [eura]; [...]

[...]

3. Za povrede u Luksemburgu iz članka 1. stavka 3. izriču se sljedeće kazne:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding [...] i [Schindler Luksemburg], solidarno: 17.820.000 [eura]; [...]

[...]

4. Za povrede u Nizozemskoj iz članka 1. stavka 4. izriču se sljedeće kazne:

[...]

— [grupa] Schindler: Schindler Holding i [Schindler Nizozemska], solidarno: 35.169.750 [eura].”

Pobijana presuda

- 14 Tužbom podnesenom tajništvu Općeg suda 4. svibnja 2007. žalitelji su zahtijevali poništenje sporne odluke i, podredno, smanjenje iznosa izrečenih novčanih kazni.
- 15 Vijeću Europske unije dopuštena je intervencija u potporu zahtjeva Komisije. Sukladno podnesku predanom Općem sudu, Vijeće je interveniralo u odnosu na prigovor protupravnosti članka 23. stavka 2. Uredbe br. 1/2003, koji su istaknuli tuženici.
- 16 Odlukom od 4. rujna 2007., proslijeđenom Općem sudu 30. lipnja 2009., Komisija je ispravila članak 4. sporne odluke na način da se u njoj više ne spominje Schindler Management kao adresat. Opći sud je utvrdio, u točkama 43. i 44. pobijane presude, da je tužba u odnosu na to društvo postala bespredmetna te da se postupak u tom dijelu obustavlja.
- 17 Žalitelji su u prilog tužbi naveli trinaest tužbenih razloga, koje je Opći sud naveo u točki 45. pobijane presude kako slijedi:

„[...] Prvi tužbeni razlog temelji se na povredi načela zakonitosti kazni, utoliko što članak 23. stavak 2. Uredbe br. 1/2003 daje Komisiji neograničeno diskrecijsko pravo pri izračunu novčanih kazni. Drugi žalbeni razlog temelji se na povredi načela zabrane povratnog djelovanja u primjeni Smjernica iz 1998. i Obavijesti o suradnji iz 2002. Treći tužbeni razlog temelji se na povredi načela zakonitosti kazni i nenadležnosti Komisije za donošenje Smjernica iz 1998. Četvrti tužbeni razlog temelji se na protupravnosti Obavijesti o suradnji iz 2002. zbog povrede načela *nemo tenetur se ipsum accusare, nemo tenetur se ipsum prodere* [...], načela *in dubio pro reo* i načela proporcionalnosti. Peti tužbeni razlog temelji se na povredi načela diobe vlasti i zahtjeva za postupkom koji se temelji na poštivanju vladavine prava. Šesti tužbeni razlog temelji se na konfiskacijskom karakteru novčanih kazni izrečenih tužiteljima. Sedmi i osmi tužbeni razlog temelje se na povredi Smjernica iz 1998. u određivanju početnog iznosa novčanih kazni i procjeni olakotnih okolnosti. Deveti tužbeni razlog temelji se na povredi Smjernica iz 1998. i Obavijesti o suradnji iz 2002. u odnosu na određivanje iznosa novčanih kazni za povrede u Belgiji, Njemačkoj i u Luksemburgu. Deseti tužbeni razlog temelji se na disproportionalnosti iznosa novčanih kazni. Jedanaesti tužbeni razlog temelji se na nepostojanju

valjane obavijesti o [spornoj] odluci Schindler Holdingu. Dvanaesti tužbeni razlog temelji se na nepostojanju odgovornosti Schindler Holdinga. Naposljetku, trinaesti tužbeni razlog temelji se na povredi članka 23. stavka 2. Uredbe br. 1/2003.”

18 Opći sud, u točkama 47. i 48. pobijane presude promijenio je redoslijed tužbenih razloga kako slijedi:

„47 U tom smislu, valja smatrati da se više prigovora tužitelja odnosi na zakonitost [sporne] odluke u cijelosti te će se stoga najprije ispitati. To se odnosi i na prigovor koji su tužitelji istaknuli u okviru petog tužbenog razloga, koji se u bitnom temelji na povredi članka 6. stavka 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisane u Rimu 4. studenog 1950. (u daljnjem tekstu: EKLJP). Među prigovorima koji se tiču zakonitosti [sporne] odluke u cijelosti nalaze se i prigovori istaknuti u okviru jedanaestog i dvanaestog tužbenog razloga koji se temelje na protupravnosti [sporne] odluke u dijelu koji se odnosi na Schindler Holding zbog nepostojanja valjane obavijesti i protupravnosti [sporne] odluke u dijelu koji proglašava Schindler Holding solidarno odgovornim.

48 Prigovori koji se odnose na zakonitost članka 2. [sporne] odluke, izneseni u okviru drugih tužbenih razloga, ispitat će se naknadno. U tom smislu, Opći sud ocjenjuje potrebnim ispitati prigovore tužitelja kako slijedi. Najprije će se ispitati prvi, drugi, treći i četvrti tužbeni razlog, u okviru kojih tužitelji ističu više prigovora protupravnosti u odnosu na članak 23. stavak 2. Uredbe br. 1/2003, Smjernice iz 1998. i Obavijest o suradnji iz 2002. Zatim će Opći sud ispitati šesti tužbeni razlog prema kojem [sporna] odluka ima konfiskacijski karakter. Naposljetku će Opći sud ispitati sedmi, osmi, deveti, deseti i trinaesti tužbeni razlog u okviru kojih su tužitelji iznijeli više prigovora u odnosu na određivanje iznosa njihovih novčanih kazni.”

19 Opći sud odbio je te tužbene razloge i tužbu u cijelosti.

Žalbeni zahtjevi stranaka

20 Žalitelji u bitnom zahtijevaju ukidanje pobijane presude, poništenje sporne odluke, podredno, ukidanje ili smanjenje novčanih kazni, u nastavku podredno, vraćanje predmeta na ponovno suđenje Općem sudu i, naposljetku, nalaganje Komisiji snošenja troškova.

21 Komisija zahtijeva odbijanje žalbe i nalaganje žaliteljima snošenja troškova.

22 Vijeće zahtijeva odbijanje žalbe u dijelu koji se odnosi na prigovor protupravnosti u odnosu na Uredbu br. 1/2003 i predlaže da Sud na odgovarajući način odluči o troškovima.

O žalbi

23 U prilog svojim zahtjevima žalitelji ističu trinaest žalbenih razloga.

Prvi žalbeni razlog koji se temelji na povredi načela diobe vlasti i zahtjeva za postupkom koji se temelji na poštivanju načela vladavine prava

Argumentacija stranaka

24 Prvim žalbenim razlogom žalitelji osporavaju odgovor Općeg suda na tužbeni razlog koji se temelji na povredi članka 6. EKLJP, a u kojem žalitelji ističu da je postupak Komisije povrijedio načelo diobe vlasti i nije poštovao načela vladavine prava primjenjiva na kaznene postupke sukladno istoj odredbi. Žalitelji posebno osporavaju točku 53. pobijane presude u kojoj je Opći sud presudio da odluke Komisije

kojima se izriču novčane kazne zbog povrede prava tržišnog natjecanja nemaju kazneni karakter. Žalitelji tvrde da argumentacija Općeg suda ne uzima u obzir važnost izrečenih novčanih kazni ni stupanje na snagu Lisabonskog ugovora kojim je situacija značajno promijenjena.

- 25 Žalitelji navode kriterije iz presude Europskog suda za ljudska prava, Engel i dr. protiv Nizozemske od 8. lipnja 1976. (serija A, br. 22, § 80 i sljedeći), i tvrde da je Opći sud pogrešno presudio da se na postupke na temelju prava zabranjenih sporazuma može primijeniti presuda Europskog suda za ljudska prava, Jussila protiv Finske od 23. studenoga 2006. (*Recueil des arrêts et décisions* 2006-XIV, § 31), u skladu s kojom, za određene kategorije povreda koje ne čine tešku jezgru kaznenog prava, nije potrebno da odluku donese sud ukoliko je predviđena potpuna kontrola zakonitosti odluke. Žalitelji tvrde da takvi postupci čine „tešku jezgru kaznenog prava” u smislu te presude. U tom smislu žalitelji navode presudu Općeg suda od 15. prosinca 2010., E.ON Energie protiv Komisije (T-141/08, Zb. str. II-5761.), i točka 160. pobijane presude.
- 26 Žalitelji među ostalim ističu da je sudska praksa koju navodi Opći sud, i to presude od 29. listopada 1980., van Landewyck i dr. protiv Komisije (209/78 do 215/78 i 218/78, Zb., str. 3125., točka 81.) i od 7. lipnja 1983., Musique Diffusion française i dr. protiv Komisije (100/80 do 103/80, Zb., str. 1825., točka 7.), u skladu s kojima se Komisiju ne bi moglo smatrati sudom u smislu članka 6. EKLJP, zastarjela zbog stupanja na snagu Lisabonskog ugovora i izravne primjene EKLJP-a. Prema navodima žalitelja sankciju bi morao izreći sud, a ne administrativno tijelo poput Komisije. Žalitelji u tom smislu tvrde da se, zbog važnosti sankcija, u predmetnom slučaju ne primjenjuje sudska praksa Europskog suda za ljudska prava koja proizlazi iz presuda Öztürk protiv Njemačke od 21. veljače 1984. (serija A, br. 73) i Bendenoun protiv Francuske od 24. veljače 1994. (serija A, br. 284) prema kojoj, posebice u slučaju velikog broja povreda koji prema žaliteljima čini „masovnu delinkvenciju”, ili lakših povreda za koje se odgovara, sankciju može izreći administrativno tijelo ukoliko se može jamčiti potpuna sudska kontrola.
- 27 Komisija i Vijeće tvrde da kontrola koju sudovi Unije obavljaju nad odlukama Komisije jamči da su zadovoljeni zahtjevi pravičnog suđenja iz članka 6. stavka 1. EKLJP-a i članka 47. Povelje o temeljnim pravima Europske unije (u daljnjem tekstu: Povelja).
- 28 U svojoj replici žalitelji ističu da se načela presude Europskog suda za ljudska prava, A. Menarini Diagnostics protiv Italije od 27. rujna 2011. (zahtjev br. 43509/08), koja Komisija navodi u svom odgovoru na žalbu, ne mogu primijeniti u predmetnom slučaju s obzirom na to da, nasuprot talijanskom tijelu nadležnom za tržišno natjecanje o kojem se radilo u toj presudi, Komisija nije nezavisno administrativno tijelo. Među ostalim, Opći sud nije obavio neograničeno ispitivanje činjenica koje zahtijeva članak 6. EKLJP-a.
- 29 U svom odgovoru na repliku Komisija ističe da Opći sud ne mora po službenoj dužnosti ispitati činjenice, nego da žalitelji moraju istaknuti žalbene razloge i iznijeti dokaze (presuda Suda od 8. prosinca 2011., Chalkor protiv Komisije, C-386/10 P, još neobjavljena u Zborniku, točka 62., i Europski sud za ljudska prava, presuda A. Menarini Diagnostics protiv Italije, gore navedena, § 63).

Ocjena Suda

- 30 Valja utvrditi da se prvi žalbeni razlog temelji na pogrešnoj pretpostavci prema kojoj stupanje na snagu Lisabonskog ugovora mijenja pravne odredbe primjenjive u predmetnom slučaju na način da je sporna odluka protivna članku 6. EKLJP-a utoliko što ju je donijela Komisija a ne sud.
- 31 Sporna odluka donesena je 21. veljače 2007., odnosno prije donošenja Lisabonskog ugovora, 13. prosinca 2007., i, *a fortiori*, prije njegovog stupanja na snagu, 1. prosinca 2009. Stalna je sudska praksa da se, u okviru tužbe za poništenje, zakonitost pobijanog akta mora ocijeniti na temelju činjeničnih i pravnih elemenata koji su postojali na dan donošenja akta (vidjeti presude od 7. veljače

1979., Francuska protiv Komisije, 15/76 i 16/76, Zb., str. 321., točka 7.; od 17. svibnja 2001., IECC protiv Komisije, C-449/98 P, Zb., str. I-3875., točka 87. i od 28. srpnja 2011., Agrana Zucker, C-309/10, Zb., str. I-7333., točka 31.).

- 32 Osim toga, ako temeljna prava, kako potvrđuje članak 6. stavak 3. UEA-a, koja priznaje EKLJP čine dio prava Unije kao osnovna načela i ako članak 52. stavak 3. Povelje propisuje davanje pravima sadržanim u Povelji, a koja odgovaraju pravima koje jamči EKLJP, istog značaja i istog dosega kao pravima koja dodjeljuje ta konvencija, ona ne čini, sve dok joj Unija ne pristupi, pravno sredstvo formalno integrirano u pravni poredak Unije (vidjeti presude od 24. travnja 2012., Kamberaj, C-571/10, još neobjavljena u Zborniku, točka 62. i od 26. veljače 2013., Åkerberg Fransson, C-617/10, još neobjavljena u Zborniku, točka 44.).
- 33 U svakom slučaju, suprotno tvrdnjama žalitelja, činjenica da odluke kojima se izriču novčane kazne u području prava tržišnog natjecanja donosi Komisija, nije po sebi protivna članku 6. EKLJP-a kako ga tumači Europski sud za ljudska prava. U tom smislu valja istaknuti da je Europski sud za ljudska prava u svojoj presudi A. Menarini Diagnostics protiv Italije, gore navedena, koja se odnosi na sankciju koju je izreklo talijansko tijelo nadležno za tržišno natjecanje zbog postupanja protivnih pravilima tržišnog natjecanja jednakih onima za koje se odgovornost pripisuje žaliteljima, procijenio da, s obzirom na visok iznos izrečene novčane kazne, sankcija pripada prema svojoj težini u kazneno područje.
- 34 Europski sud za ljudska prava ipak je naveo, u točki 58. spomenute presude, da povjeravanje administrativnim tijelima zadataka gonjenja i kažnjavanja kršenja propisa tržišnog natjecanja nije nespojivo s EKLJP-om, ako zainteresirana osoba može u odnosu na svaku odluku koja je protiv nje donesena pokrenuti postupak pred sudom koji poštuje jamstva predviđena člankom 6. EKLJP-a.
- 35 U točki 59. presude A. Menarini Diagnostics protiv Italije, gore navedena, Europski sud za ljudska prava pojasnio je da poštivanje članka 6. EKLJP-a ne isključuje da, u postupku administrativne prirode, „kaznu” prvo izrekne administrativno tijelo. Europski sud za ljudska prava ipak pretpostavlja da je odluka administrativnog tijela koja sama ne ispunjava uvjete predviđene člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a podvrgnuta daljnjoj kontroli sudskog tijela neograničene nadležnosti. Jedna od karakteristika takvog tijela je ovlast u cijelosti, činjenično i pravno izmijeniti odluku koju je donijelo niže tijelo. Sudsko tijelo mora posebno biti nadležno ispitati sva činjenična i pravna pitanja relevantna u sporu koji se pred istim vodi.
- 36 Odlučujući o načelu učinkovite sudske zaštite, temeljnom načelu prava Unije koje je danas izraženo u članku 47. Povelje i koje odgovara, unutar prava Unije, članku 6. stavku 1. EKLJP-a, Sud je presudio da, osim kontrole zakonitosti koju predviđa UFEU, sudovi Unije raspolazu neograničenom nadležnošću koju im dodjeljuje članak 31. Uredbe br. 1/2003, sukladno članku 261. UFEU-a, i koji ih ovlašćuje da zamijene ocjenu Komisije vlastitom ocjenom i, posljedično, da ukinu, smanje ili povećaju izrečenu novčanu kaznu ili periodični penal (presuda Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točka 63.).
- 37 U odnosu na kontrolu zakonitosti, Sud navodi da je sudovi Unije moraju izvršavati na temelju dokaza koje tužitelj iznese u prilog istaknutim tužbenim razlozima i da se ne oslanjaju na diskrecijsku marginu kojom raspolaže Komisija, ni u odnosu na izbor dokaza uzetih u obzir prilikom primjene kriterija navedenih u Smjernicama iz 1998. niti u odnosu na ocjenu tih dokaza, kako bi odustali od provođenja dubinske pravne i činjenične kontrole (presuda Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točka 62.).
- 38 S obzirom na to da kontrola koju predviđaju Ugovori podrazumijeva da sudovi Unije izvršavaju kontrolu prava i činjenica i da su ovlašteni ocjenjivati dokaze, poništiti pobijanu odluku i izmijeniti iznose novčanih kazni, Sud je zaključio da kontrola zakonitosti predviđena člankom 263. UFEU-a, dopunjena neograničenom nadležnošću u odnosu na iznos novčane kazne iz članka 31. Uredbe br. 1/2003, nije u suprotnosti sa zahtjevima načela učinkovite sudske zaštite koja se sada nalazi u članku 47. Povelje (presuda Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točka 67.).

39 Iz navedenog proizlazi da prvi žalbeni razlog nije osnovan.

Drugi žalbeni razlog koji se temelji na povredi načela neposrednosti izvođenja dokaza

Argumentacija stranaka

40 Žalitelji se u drugom žalbenom razlogu pozivaju na četvrti tužbeni razlog istaknut u prilog njihove tužbe u prvom stupnju. Prema tužiteljima, „neposrednost” izvođenja dokaza zahtijeva da Opći sud izvrši neposredan uvid polazeći od osoba koje daju izjave ili iznose druge dokaze. Svjedoke bi trebalo saslušati pod prisegom na sudu, na javnoj raspravi, i trebaju ih moći ispitati optuženi poduzetnici.

41 Materijalna istraga Komisije i kontrola Općeg suda nisu zadovoljile te zahtjeve s obzirom na to da su se često temeljile samo na pisanom izlaganju činjenica od strane poduzetnika koji su surađivali s Komisijom. U slučaju izjava danih u okviru Obavijesti o suradnji iz 2002. postoji značajan rizik da su činjenice iskrivljene ili preuveličane od strane poduzetnika koji su surađivali.

42 Komisija ističe da je drugi žalbeni razlog nedopušten.

Ocjena Suda

43 Kako proizlazi iz članka 256. UFEU-a, 58. prvog podstavka Statuta Suda Europske unije i 112. stavka 1. točke (c) Poslovnika Suda, u verziji koja se primjenjivala na dan podnošenja predmetne žalbe, žalba na precizan način mora naznačiti sporne elemente presude čije se ukidanje zahtijeva kao i pravne elemente koji na specifičan način podupiru taj zahtjev (vidjeti presude od 4. srpnja 2000., Bergaderm i Goupil protiv Komisije, C-352/98 P, Zb., str. I-5291., točka 34., i od 8. siječnja 2002., Francuska protiv Monsanto i Komisije, C-248/99 P, Zb., str. I-1., točka 68.).

44 Kako je Komisija istaknula u svom odgovoru na žalbu, drugi žalbeni razlog je nejasan i ne naznačava sporne elemente pobijane presude. Jediní element raspoznavanja je pozivanje na četvrti tužbeni razlog u tužbi u prvom stupnju koji se temeljio na protupravnosti Obavijesti o suradnji iz 2002. zbog povrede načela *nemo tenetur se ipsum accusare*, *nemo tenetur se ipsum prodere*, načela *in dubio pro reo* i načela proporcionalnosti. Međutim, taj tužbeni razlog nije u vezi s drugim žalbenim razlogom.

45 Iz navedenog proizlazi da je drugi žalbeni razlog previše nejasan kako bi se na isti odgovorilo pa stoga mora biti proglašen nedopuštenim.

46 U svakom slučaju, s obzirom na kritike žalitelja da svjedoci nisu saslušani pred Općim sudom, valja navesti da su, u tužbi protiv odluke Komisije u području tržišnog natjecanja, tužitelji načelno dužni istaknuti tužbene razloge protiv te odluke i iznijeti dokaze u prilog tim tužbenim razlozima (vidjeti presudu Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točka 64.). Kako je nezavisna odvjetnica istaknula u točki 48. mišljenja, žalitelji nisu osporili činjenice iz Obavijesti o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku ni zahtijevali od Općeg suda da sasluša svjedoke.

47 Slijedom navedenog, drugi žalbeni razlog je nedopušten.

Treći žalbeni razlog koji se temelji na nevaljanosti članka 23. Uredbe br. 1/2003 zbog povrede načela zakonitosti

Argumentacija stranaka

- 48 U trećem žalbenom razlogu žalitelji ponovno navode prvi tužbeni razlog istaknut u prilog tužbi u prvom stupnju koji se temelji na neusklađenosti članka 23. stavka 2. Uredbe br. 1/2003 s načelom vladavine prava i preciznosti primjenjivog zakona (*nulla poena sine lege certa*) koje proizlazi iz članka 7. EKLJP-a i članka 49. Povelje.
- 49 Žalitelji ističu da zakonodavac mora sam donijeti ključne elemente područja koje treba urediti propisima. Od Lisabonskog ugovora to je načelo izričito izraženo u članku 290. stavku 1. drugom podstavku, zadnjoj rečenici, UFEU-a, prema kojoj su „ključni elementi nekog područja rezervirani za zakonodavni akt i u skladu s time ne mogu biti predmet delegiranja ovlasti”.
- 50 Žalitelji tvrde da je povreda načela zakonitosti posljedica neodređenosti pojma „poduzetnik” iz članka 23. Uredbe br. 1/2003. Komisija i sudovi Unije pretjerano su proširili doseg tog pojma pomoću koncepta gospodarskog subjekta, potpuno odvojenog od pojma pravne osobe na koji se oslanjao zakonodavac Unije. Prema žaliteljima, upotreba pojma „poduzetnik” ugrožava prava društva majke koje je solidarno odgovorno u nedostatku stvarnog i preciznog uporišta u nekom formalnom propisu.
- 51 Povreda načela zakonitosti također proizlazi iz neodređenosti sankcija koje se izriču u slučaju povrede propisa iz područja tržišnog natjecanja. Prema žaliteljima, težina i trajanje povrede ne čine dovoljno precizne kriterije. Smjernice iz 1998. i Obavijest o suradnji iz 2002. ne pomažu, jer nisu obvezujuće, što je Sud utvrdio u presudi od 14. lipnja 2011., Pfeiderer (C-360/09, Zb., str. I-5161., točka 23.). Što se tiče granice od 10 % prihoda istaknute kao gornje granice novčane kazne u članku 23. Uredbe br. 1/2003, ista je promjenjiva i ovisi prvenstveno o praksi odlučivanja Komisije i društava kojima se pripisuje odgovornost za povredu, nije vezana za postupak, nego za poduzetnika te ne predstavlja „brojčanu i apsolutnu granicu”, kako je pogrešno naveo Opći sud u točki 102. pobijane presude. Naposljetku, ni neograničena nadležnost ne može nadomjestiti nedostatak preciznosti propisa, neovisno o činjenici da ta nadležnost postoji samo u teoriji te da je Opći sud načelno ne izvršava.
- 52 Komisija i Vijeće tvrde da članak 290. UFEU-a nije relevantan za ocjenu zakonitosti članka 23. Uredbe br. 1/2003. Što se tiče nedostatne preciznosti pojma „poduzetnik” iz članka 23. te uredbe, Vijeće navodi da je riječ o novom argumentu koji je stoga nedopušten. Osim toga, Komisija i Vijeće ističu da je spomenuti pojam „poduzetnik” definirala sudska praksa sudova Unije, što je u skladu sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava. Prema njima, argument koji se temelji na tobožnjoj neodređenosti sankcije mora se također odbiti s obzirom na sudsku praksu u vezi s člankom 15. Uredbe br. 17 i člankom 23. Uredbe br. 1/2003.

Ocjena Suda

- 53 Treći žalbeni razlog žalitelja odnosi se na odgovor Općeg suda na prvi tužbeni razlog tužbe u prvom stupnju, međutim bez preciznog navođenja spornih elemenata u pobijanoj presudi. S obzirom na to da je taj tužbeni razlog Opći sud razmatrao u točkama 93. do 116. pobijane presude, valja se pozvati na taj dio spomenute presude.
- 54 Iz ispitivanja, kako pobijane presude tako i tužbe u prvom stupnju, proizlazi da, kako je nezavisna odvjetnica istaknula u točki 139. mišljenja, argument koji se temelji na neodređenosti pojma „poduzetnik” u odnosu na načelo zakonitosti, žalitelji nisu istaknuli pred Općim sudom niti ga je Opći sud ispitao.

- 55 Proizlazi da navedeni argument valja proglašiti nedopuštenim, s obzirom na to da je, u okviru žalbe, nadležnost Suda načelno ograničena na ocjenu pravnog rješenja za tužbene razloge o kojima se raspravljalo u prvom stupnju (presuda od 13. ožujka 2012., Melli Bank protiv Vijeća, C-380/09 P, točka 92.).
- 56 U odnosu na argument koji se temelji na neodređenosti visine novčanih kazni s obzirom na načelo zakonitosti, potrebno je napomenuti da, kako je izloženo u točki 31. ove presude, odredbe Lisabonskog ugovora nisu relevantne za ocjenu tužbenog razloga koji se odnosi na odluku u području tržišnog natjecanja donesenu prije potpisivanja tog ugovora. Proizlazi da je argument koji se temelji na povredi članka 290. UFEU neučinkovit.
- 57 Opći sud je u točki 96. pobijane presude, ispravno primijenivši pravo, naveo da načelo zakonitosti zahtijeva da propisi jasno definiraju povrede i kazne kojima ih se kažnjava (presude od 17. lipnja 2010., Lafarge protiv Komisije, C-413/08 P, Zb., str. I-5361., točka 94.). U točki 99. spomenute presude jednako je naveo, ispravno primijenivši pravo, kriterije ocjene jasnoće propisa sukladno sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava, naime da se jasnoća propisa ocjenjuje ne samo u odnosu na tekst relevantne odredbe, nego i u odnosu na pojašnjenja stalne i objavljene sudske prakse (vidjeti, u tom smislu, Europski sud za ljudska prava, presuda G. protiv Francuske od 27. rujna 1995., serija A br. 325-B, § 25) te kako činjenica da neki propis dodjeljuje diskrecijsko pravo ne vrijeda sama po sebi zahtjev predvidljivosti, pod uvjetom da su doseg i načini izvršavanja tog prava dovoljno jasno definirani, s obzirom na legitimnu svrhu u pitanju, kako bi se pojedincu omogućila odgovarajuća zaštita protiv proizvoljnosti (Europski sud za ljudska prava, presuda Margareta i Roger Andersson protiv Švedske od 25. veljače 1992., serija A br. 226, § 75).
- 58 U skladu sa sudskom praksom Suda, članak 23. stavak 2. Uredbe br. 1/2003 dopušta Komisiji diskrecijsku marginu ali ipak ograničava njezino korištenje uspostavljajući objektivne kriterije kojih se ona mora držati. Na taj način, s jedne strane, iznos novčane kazne koja se može izreći poduzetniku ima brojčanu i apsolutnu gornju granicu, tako da je maksimalan iznos novčane kazne koji se može izreći nekom poduzetniku unaprijed određen. S druge strane, izvršavanje tog diskrecijskog prava također je ograničeno kodeksom ponašanja koji je Komisija sebi nametnula u Obavijesti o suradnji iz 2002. i u Smjernicama iz 1998. Osim toga, poznata i dostupna administrativna praksa Komisije podvrgnuta je u cijelosti kontroli sudova Unije čija je stalna sudska praksa omogućila pojašnjavanje pojmova koje je mogao sadržavati spomenuti članak 23. stavak 2. Oprezan gospodarski subjekt tako može, po potrebi uz pomoć pravnog savjeta, predvidjeti na dovoljno precizan način metodu izračuna i red veličine novčanih kazni kojima je izložen za određeno postupanje, i činjenica da taj gospodarski subjekt ne može unaprijed precizno znati iznos novčanih kazni koje izriče Komisija ne predstavlja povredu načela zakonitosti kazni (također vidjeti, u tom smislu, presudu od 22. svibnja 2008., Evonik Degussa protiv Komisije, C-266/06 P, točke 50. do 55.).
- 59 U odnosu na te elemente, valja utvrditi da Opći sud nije pogrešno primijenio pravo kad je ispitivao diskrecijsko pravo Komisije u svjetlu objektivnih kriterija, temeljnih pravnih načela i Smjernica iz 1998. kojih se Komisija mora pridržavati, i zaključio, u točki 116. pobijane presude, da se prigovor protupravnosti istaknut u odnosu na članak 23. stavak 2. Uredbe br. 1/2003 koji se temelji na povredi načela zakonitosti kazni, mora odbiti.
- 60 Slijedi da je treći žalbeni razlog u dijelu nedopušten, a u dijelu neosnovan.

Četvrti žalbeni razlog koji se temelji na protupravnosti Smjernica iz 1998. zbog činjenice da Komisija nema nadležnost zakonodavnog organa

Argumentacija stranaka

- 61 U četvrtom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju ocjenu Općeg suda prema kojoj su Smjernice iz 1998. „samo pridonijele pri preciziranju granica izvršavanja diskrecijskog prava Komisije”. Žalitelji tvrde da je te smjernice, koje su zapravo odlučujuće za određivanje novčanih kazni, moralo prilagoditi Vijeće kao zakonodavac. Pozivaju se u tom smislu na članak 290. stavak 1. UFEU-a koji se odnosi na delegiranje ovlasti Komisiji zakonodavnim aktom.
- 62 Žalitelji također osporavaju točku 136. pobijane presude i, posebno, argument Općeg suda prema kojem je, s obzirom na razuvjeravajuću svrhu novčanih kazni, ispravno da su njihova metoda izračuna i njihov red veličine prepušteni ocjeni Komisije. Izražavajući se na ovaj način, Opći sud je represivnim i razuvjeravajućim ciljevima podredio usklađenost kazne s vladavinom prava.
- 63 Komisija ističe da Smjernice iz 1998. ne čine pravni temelj izrečenih novčanih kazni, nego samo preciziraju primjenu, od strane Komisije, članka 23. stavka 2. Uredbe br. 1/2003 te jamče ujednačenu administrativnu praksu. Riječ je dakle o običnim administrativnim odredbama Komisije koje načelno ne vežu sudove Unije (presuda Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točka 62.). To je Opći sud naveo u točki 133. pobijane presude.
- 64 Smjernice iz 1998. ne predstavljaju delegirano zakonodavstvo. U svakom slučaju, članak 290. stavak 1. UFEU-a, donesen nakon donošenja sporne odluke, ne uređuje pitanje kada je za neki akt potrebna delegacija, nego samo kako se ima obaviti delegacija ovlasti u određenom području, što u predmetnom slučaju nije relevantno. Među ostalim, s obzirom da odredbe članka 23. stavka 2. Uredbe br. 1/2003 ne krše načelo jasnoće, prigovor koji se tiče nedostatka preciznosti Smjernica iz 1998. je tim manje osnovan.

Ocjena Suda

- 65 Ponovno valja navesti da, kako je pojašnjeno u točki 31. ove presude, odredbe Lisabonskog ugovora nisu relevantne za ocjenu tužbenog razloga koji se odnosi na odluku u području tržišnog natjecanja donesenu prije potpisivanja tog ugovora.
- 66 U svakom slučaju, Smjernice iz 1998. ne predstavljaju zakonodavstvo, ni delegirano zakonodavstvo u smislu članka 290. stavka 1. UFEU-a ni pravni temelj za izrečene novčane kazne u području tržišnog natjecanja, koje su donesene samo na temelju članka 23. Uredbe br. 1/2003.
- 67 Smjernice iz 1998. izlažu kodeks ponašanja od kojih administracija ne može odstupiti u određenom slučaju, bez opravdanja koje je u skladu s načelom jednakog postupanja (vidjeti presudu od 18. svibnja 2006., Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients protiv Komisije, C-397/03 P, Zb., str. I-4429., točka 91.) i samo opisuju metodu ispitivanja povrede koju koristi Komisija i kriterije koje ona mora uzeti u obzir za određivanje iznosa novčane kazne (vidjeti presudu Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točku 60.).
- 68 Ni jedna odredba Ugovora ne zabranjuje institucijama donošenje takvih indikativnih kodeksa ponašanja.
- 69 Proizlazi da je Komisija bila nadležna za donošenje Smjernica iz 1998., tako da četvrti žalbeni razlog nije osnovan.

Peti žalbeni razlog koji se temelji na povredi načela zabrane povratnog djelovanja i načela zaštite legitimnih očekivanja

Argumentacija stranaka

- 70 U petom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 117. do 130. pobijane presude. Žalitelji tvrde da, čak i da su Smjernice iz 1998. valjane, iste se ne bi mogle primijeniti zbog povrede načela zabrane povratnog djelovanja.
- 71 Sudska praksa koju navodi Opći sud u točki 125. pobijane presude, a prema kojoj Komisiji nije uskraćena mogućnost povišenja iznosa novčanih kazni ukoliko je to potrebno za učinkovitu primjenu pravila tržišnog natjecanja, i sudska praksa koju navodi u točki 126. te presude, prema kojoj poduzetnici ne mogu pouzdano očekivati ni da Komisija neće premašiti iznos novčanih kazni koje je ranije izricala niti da će upotrijebiti istu metodu izračuna, nije sukladna s člankom 7. stavkom 1. EKLJP-a, koji brani povećanje kazni s povratnim djelovanjem koje nije dovoljno predvidljivo.
- 72 Žalitelji tvrde da je Opći sud pogrešno ocijenio da činjenica da sankcija ne smije premašiti 10 % prihoda predstavlja bitno ograničavanje diskrecijskog prava. Među ostalim, Opći sud nije mogao, s jedne strane, istaknuti činjenicu da su Smjernice iz 1998. povećale predvidljivost sankcija i, s druge strane, ovlastiti Komisiju da ih izmijeni s povratnim djelovanjem na štetu poduzetnika u pitanju.
- 73 Naposljetku, žalitelji tvrde da se, s obzirom na to da Smjernice iz 1998. nisu „zakon” u smislu članka 7. stavak 1. EKLJP-a, zabrana povratnog djelovanja mora *a fortiori* primjenjivati na administrativnu praksu Komisije.
- 74 Komisija tvrdi da je sukladno sudskoj praksi Suda (presuda od 28. lipnja 2005., Dansk Rørindustri i dr. protiv Komisije, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P, Zb., str. I-5425., točka 231.) Opći sud zaključio, u točkama 123. i 125. pobijane presude, da nisu povrijeđena načela zabrane povratnog djelovanja i zaštite legitimnih očekivanja.

Ocjena Suda

- 75 Kako je nezavisna odvjetnica istaknula u točkama 169. i 170. mišljenja, Opći sud je ispravno primijenio pravo kad je, u točkama 118. do 129. pobijane presude, naveo i primijenio ustaljenu sudsku praksu sudova Unije prema kojoj ni Smjernice iz 1998. niti praksa Komisije u odnosu na visinu izrečenih novčanih kazni u području tržišnog natjecanja ne vrijeđaju načelo zabrane povratnog djelovanja ili načelo zaštite legitimnih očekivanja (vidjeti presude Dansk Rørindustri i dr. protiv Komisije, gore navedena, točke 217., 218. i 227. do 231.; Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients protiv Komisije, gore navedena, točka 25., i od 8. veljače 2007., Groupe Danone protiv Komisije, C-3/06 P, Zb., str. I-1331., točke 87. do 92.).
- 76 Proizlazi da peti žalbeni razlog nije osnovan.

Šesti žalbeni razlog koji se temelji na povredi načela pretpostavke nevinosti

Argumentacija stranaka

- 77 U šestom žalbenom razlogu žalitelji upućuju na dvanaesti tužbeni razlog tužbe u prvom stupnju. Žalitelji smatraju da Komisija ne poštuje temeljna načela kod kažnjavanja povreda, nego smatra da postoji odgovornost društva čim neki zaposlenik u jednom od svojih društava kćeri postupa na način protivan pravu zabranjenih sporazuma u okviru svog zaposlenja.

- 78 Takvo je postupanje protivno članku 23. stavku 2. Uredbe br. 1/2003, koje predviđa da je poduzetnik postupao „namjerno ili nepažljivo”, kao i načelu pretpostavke nevinosti koje predviđa članak 48. stavak 1. Povelje i članak 6. stavak 2. EKLJP-a.
- 79 Žalitelji tvrde da je nužna zakonska odredba kako bi se ustanovilo pod kojim uvjetima postoji odgovornost pravne osobe za postupanje njezinih zakonskih zastupnika ili drugih zaposlenika. Ovisno o slučaju, pripisivanje povrede može zahtijevati povredu obveze nadzora. Međutim, Opći sud je u točki 88. pobijane presude utvrdio da je Schindler Holding učinio sve što je bilo u njegovoj moći kako bi spriječio postupanja svojih društava kćeri protivna članku 81. Ugovora o EZ-u.
- 80 Komisija tvrdi da žalitelji ističu žalbeni razlog koji nisu istaknuli u tužbi pred Općim sudom i koji stoga valja proglasiti nedopuštenim. U svakom slučaju, argument se temelji na pogrešnoj pretpostavci prema kojoj nikakva povreda nije utvrđena u odnosu na društvo majku.

Ocjena Suda

- 81 Valja navesti da se žalitelji pozivaju na dvanaesti tužbeni razlog tužbe u prvom stupnju, međutim bez preciziranja spornih točaka pobijane presude, dok iz stalne sudske prakse navedene u točki 43. ove presude proizlazi da žalba mora precizno naznačiti sporne elemente presude čije se ukidanje zahtijeva kao i pravne argumente koji na specifičan način podupiru taj zahtjev.
- 82 U svakom slučaju, ako se poziva na redosljed ispitivanja tužbenih razloga koji je Opći sud naveo u točkama 47. i 48. pobijane presude, može se pretpostaviti da dio te presude na koji se odnosi šesti žalbeni razlog čine točke 63. do 92. iste presude, u kojima je Opći sud ispitivao tužbeni razlog koji se temelji na protupravnosti sporne odluke, utoliko što je njome utvrđena solidarna odgovornost Schindler Holdinga. Međutim, te točke se ne bave pitanjem pripisivanja odgovornosti pravnoj osobi za postupke njezinih zakonskih zastupnika ili zaposlenika, nego pripisivanjem odgovornosti društvu majci za postupke njezinih društava kćeri.
- 83 Ako je namjera žalitelja dovesti u pitanje pripisivanje odgovornosti nekoj pravnoj osobi za postupke njezinih zakonskih zastupnika ili zaposlenika, riječ je o novom razlogu, koji je u okviru žalbe nedopušten. Naime, kako proizlazi iz sudske prakse navedene u točki 55. ove presude, u okviru žalbe je nadležnost Suda načelno ograničena na ocjenu pravnog rješenja za tužbene razloge o kojima se raspravljalo u prvom stupnju.
- 84 Iz navedenog proizlazi da šesti žalbeni razlog ne precizira pravno dovoljno jasno sporne točke pobijane presude, previše je nejasan kako bi se na isti odgovorilo i, u svakom je slučaju, nov. Stoga je nedopušten.

Sedmi tužbeni razlog koji se temelji na povredi prava u odnosu na utvrđivanje solidarne odgovornosti Schindler Holdinga

Argumentacija stranaka

- 85 U sedmom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 63. do 92. pobijane presude kojima je Opći sud odbio dvanaesti tužbeni razlog tužbe u prvom stupnju u kojem žalitelji ističu da nisu bili ispunjeni uvjeti za solidarnu odgovornost Schindler Holdinga za povrede koje su počinila njegova društva kćeri.
- 86 Žalitelji ističu da sudska praksa Suda i Općeg suda koja dopušta solidarnu odgovornost društva majke za povrede koje su počinila njezina društva kćeri krši nacionalna prava društava koja načelno ne dozvoljavaju proširivanje odgovornosti pravnih osoba različitih pravnih osobnosti i poštuju načelo

ograničene odgovornosti dioničara i članova društva za dugove društva. Naime, pravni poretki država članica ne poznaju odgovornost društva majke samo na osnovi pretpostavljenog utjecaja što ga vrši poslovna uprava društva majke nad društvima kćerima.

- 87 Načelo ograničene odgovornosti također je priznato u sekundarnom pravu Unije. Žalitelji u tom smislu navode članak 1. stavak 2. Uredbe Vijeća (EZ) br. 2157/2001 od 8. listopada 2001. o Statutu europskog društva (SE) (SL L 294, str. 1.) koji propisuje da „je SE društvo čiji je temeljni kapital podijeljen na dionice. Svaki dioničar odgovara do visine upisanog kapitala”. Također navode članak 3. stavak 1.b prijedloga Uredbe Vijeća o Statutu europskog privatnog društva [COM (2008) 396 *final*] prema kojem „dioničar odgovara samo do iznosa upisanog kapitala ili kapitala koji se obvezao upisati”, te Dvanaestu direktivu Vijeća o pravu trgovačkih društava 89/667/EEZ od 21. prosinca 1989. u svezi s društvima s ograničenom odgovornošću sastavljenim od jednog člana (SL L 395, str. 40.).
- 88 Prema žaliteljima, članak 3. stavak 1.b UFEU-a dodjeljuje Uniji zakonodavnu nadležnost samo za uspostavljanje pravila tržišnog natjecanja potrebnih za funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Pravila o odgovornosti u okviru odnosa između društva majke i njezina društva kćeri još su uvijek bila u nadležnosti država članica. U tom smislu žalitelji navode točku 57. mišljenja nezavisnog odvjetnika Trstenjaka predstavljenog u okviru postupka na temelju kojeg je donesena presuda od 21. listopada 2010., *Idryma Typou* (C-81/09, Zb., str. I-10161.) i presuda od 16. prosinca 1997., *Rabobank* (C-104/96, Zb., str. I-7211., točke 22. do 28.).
- 89 Žalitelji na taj način prigovaraju zbog činjenice da je solidarna odgovornost društva majke za povrede koje su počinila njezina društva kćeri razvijena praksom odlučivanja, a ne intervencijom zakonodavca kako zahtijeva članak 290. stavak 1. UFEU-a, kako je bilo i u slučaju članka 23. stavka 4. Uredbe br. 1/2003 koji predviđa solidarnu odgovornost članova udruženja poduzetnika za novčanu kaznu izrečenu tom udruženju ukoliko udruženje ne može podmirivati svoje obveze.
- 90 Podredno, žalitelji osporavaju sudsku praksu proizašlu iz presude od 10. rujna 2009., *Akzo Nobel i dr. protiv Komisije* (C-97/08 P, Zb., str. I-8237.), kako je shvaća Opći sud, a koja rezultira odgovornošću društva majke bez njegove krivnje. Prema žaliteljima, društvu majci bi se morala pripisati vlastita pogreška koja je posljedica osobnog sudjelovanja društva u povredi ili povrede određenih organizacijskih obveza koje postoje unutar grupe. Schindler Holding nije počinio takvu pogrešku, jer je učinio sve što je bilo u njegovoj moći kako bi izbjegao postupke svojih društava kćeri suprotne pravu zabranjenih sporazuma uspostavivši i razvivši program usklađivanja koji je bio svojevrsan primjer.
- 91 Nadalje podredno, žalitelji tvrde da, čak i uz primjenu načela odgovornosti koja su uspostavljena presudom *Akzo Nobel i dr. protiv Komisije*, gore navedena, kako ih je primijenio Opći sud, ne bi trebalo ustanoviti odgovornost Schindler Holdinga s obzirom na to da su njegova četiri društva kćeri autonomno djelovala u državama članicama svakog društva kćeri i da Schindler Holding nije utjecao na njihove tekuće poslove. Žalitelji osporavaju točku 86. pobijane presude u kojoj je Opći sud ocijenio da su dokazi koje su žalitelji iznijeli bili nedovoljni i da im nije ponudio mogućnost da iznesu druge dokaze tijekom sudskog postupka. Prema žaliteljima, tužba u prvom stupnju sadržavala je dovoljno dokaza pa je zadaća Komisije bila da dokaže suprotno.
- 92 Žalitelji također osporavaju široko tumačenje pojma „poslovna politika” Općeg suda u točki 86. pobijane presude. Sukladno sudskoj praksi Suda, potrebno je dokazati samostalno postupanje, a ne poslovnu politiku u širem smislu.
- 93 Naposljetku, žalitelji osporavaju ocjenu Općeg suda koju smatraju paradoksalnom, koji, u točki 88. pobijane presude, zaključuje o kontroli koju je Schindler Holding provodio nad svojim društvima kćerima na temelju okolnosti da je uspostavljen važan program usklađivanja na razini grupe i da je njegovo poštovanje kontrolirano redovitim provjerama i drugim mjerama.

- 94 Komisija tvrdi da je prvi dio sedmog žalbenog razloga nedopušten zato što žalitelji ne osporavaju pobijanu presudu i ističu novi razlog koji se temelji na nenadležnosti Unije.
- 95 U svakom slučaju, takva argumentacija pretpostavlja pojam poduzetnika iz prava društava gospodarskom i funkcionalnom pojmu poduzetnika koji je na snazi u pravu tržišnog natjecanja Unije pa stoga nije osnovana. Suprotno tvrdnjama žalitelja, nije riječ o sustavu odgovornosti za drugoga kao ni o odgovornosti članova pravne osobe, nego o odgovornosti na temelju činjenice da predmetna društva čine jednog poduzetnika u smislu članka 81. Ugovora o EZ-u (vidjeti presudu od 29. rujna 2011., Elf Aquitaine protiv Komisije, C-521/09, Zb., str. I-8947., točka 88.). Takvo se uređenje stoga razlikuje od uređenja iz članka 23. stavka 4. Uredbe br. 1/2003, koji se odnosi na više poduzetnika.
- 96 Što se tiče pretpostavke da društvo majka vrši odlučujući utjecaj na postupanje svog društva kćeri, Komisija tvrdi da se ona temelji, poput svakog *prima facie* dokaza, na uobičajenoj kauzalnoj vezi potvrđenoj iskustvom. Činjenica da je teško podnijeti suprotan dokaz potreban za obaranje neke pretpostavke ne znači sama po sebi da je ta pretpostavka neoboriva. Pozivanje na tu pretpostavku neće u predmetnom slučaju uzrokovati preokretanje tereta dokaza koji bi bio neusklađen s načelom pretpostavke nevinosti. Riječ je o pravilu dokazivanja, a ne o pravilu pripisivanja krivnje. Osim toga, iz sudske prakse Europskog suda za ljudska prava proizlazi da je pretpostavka, čak i ako se teško obara, i dalje u prihvatljivim granicama ukoliko je proporcionalna legitimnom cilju kojemu se teži, ako postoji mogućnost dokazivanja suprotnog i ako su osigurana prava na obranu.
- 97 Komisija tvrdi da žalitelji svojim običnim tvrdnjama, koje nisu bile potkrijepljene dokazima, nisu oborili pretpostavku prema kojoj društvo majka vrši odlučujući utjecaj nad postupanjem svog društva kćeri. Komisija smatra da upute za usklađivanje i pridruženo uspostavljanje organizacijskih struktura u predmetnom slučaju dokazuju odlučujući utjecaj Schindler Holdinga nad njegovim društvima kćerima i ne oslobađaju ga od njegove odgovornosti.
- 98 U svojoj replici žalitelji tvrde da, kako proizlazi iz presude Elf Aquitaine protiv Komisije, gore navedene, još uvijek nije odlučeno o pitanju zakonitosti, u odnosu na članak 6. EKLJP-a, pretpostavke prema kojoj društvo majka izvršava odlučujući utjecaj nad postupanjem svog društva kćeri. Žalitelji navode da se, u skladu s točkom 40. presude Europskog suda za ljudska prava Klouvi protiv Francuske od 30. lipnja 2011. (zahtjev br. 30754/03), članak 6. stavak 2. EKLJP-a mora tumačiti na način da jamči konkretna i učinkovita prava, a ne teorijska i prividna. Međutim, navedenu pretpostavku kako je tumači Opći sud ne može se oboriti. Nije riječ o odgovornosti za vlastitu krivnju, nego o skupnoj odgovornosti. Žalitelji se u tom pogledu pozivaju na dokaze koje su podnijeli Općem sudu.
- 99 Naposljetku, žalitelji tvrde da je Opći sud po službenoj dužnosti morao kontrolirati obrazloženje sporne odluke. Međutim, ta je odluka, posebice njezine uvodne izjave 629., 630. i 631., bila površno obrazložena, čime nisu zadovoljeni uvjeti koje je Sud uspostavio gore navedenom presudom Elf Aquitaine protiv Komisije.
- 100 U svom odgovoru na repliku Komisija osporava tu argumentaciju žalitelja.

Ocjena Suda

- 101 U prvom dijelu sedmog žalbenog razloga žalitelji ističu da sudska praksa sudova Unije krši načelo subjektivne odgovornosti pravnih osoba. Međutim, kako ističe nezavisna odvjetnica u točkama 65. i 66. mišljenja, to načelo, iako ima posebnu važnost u odnosu na odgovornost u području građanskog prava, nije relevantno kod određivanja počinitelja povrede prava tržišnog natjecanja koje se tiče konkretnog postupanja poduzetnika.

- 102 Autori Ugovora izabrali su upotrebu pojma poduzetnik kako bi označili počinitelja povrede prava tržišnog natjecanja, kojeg se može kazniti primjenom članaka 81. i 82. Ugovora o EZ-u, sada članaka 101. UFEU-a i 102. UFEU-a, a ne pojma društva ili pravne osobe koji se koristi u članku 48. Ugovora o EZ-u, sada članku 54. UFEU-a. S potonjom je odredbom povezano sekundarno pravo koje navode žalitelji i koje stoga nije relevantno za određivanje počinitelja povrede prava tržišnog natjecanja.
- 103 Pojam poduzetnik precizirali su sudovi Unije i on označava gospodarsku cjelinu, iako, u pravnom smislu, tu cjelinu čini više fizičkih ili pravnih osoba (vidjeti u tom smislu gore navedene presude Akzo Nobel i dr. protiv Komisije, točku 55., i Elf Aquitaine protiv Komisije, točku 53. i navedenu sudsku praksu).
- 104 Proizlazi da, nakon navođenja te sudske prakse u točki 66. pobijane presude, Opći sud nije povrijedio pravo presudivši u točki 67. te presude da, u slučaju kada gospodarski subjekt povrijedi pravila tržišnog natjecanja, isti za tu povredu mora odgovarati.
- 105 U drugom dijelu sedmog žalbenog razloga žalitelji tvrde da Unija nije nadležna odrediti propise o odgovornosti za povrede u okviru odnosa između društva majke i njezinog društva kćeri i da je zadatak zakonodavca, a ne sudova Unije, definirati takvo osnovno pravno pravilo pojma počinitelja povrede pravila tržišnog natjecanja.
- 106 U svakom slučaju, žalitelji ne naznačuju sporne elemente pobijane presude, a pregledom točaka 63. do 92. spomenute presude nigdje se ne primjećuju ni najmanje naznake tog argumenta. Isti se stoga mora odbaciti kao nedopušten zato što je nov i, u svakom slučaju, potpuno nejasan.
- 107 U svojoj replici žalitelji osporavaju osnovanost sudske prakse koja proizlazi iz presude Akzo Nobel i dr. protiv Komisije, gore navedena, u odnosu na članak 6. EKLJP-a, ističući da o pitanju zakonitosti, u odnosu na tu odredbu, pretpostavke o odlučujućem utjecaju koje društvo majka vrši nad svojim društvom kćeri, još uvijek nije odlučeno. Sud je međutim naveo u točki 62. presude Elf Aquitaine protiv Komisije, gore navedena, da je pretpostavka, čak i ako se teško obara, i dalje u prihvatljivim granicama ukoliko je proporcionalna legitimnom cilju kojem se teži, ako postoji mogućnost dokazivanja suprotnog i ako su osigurana prava na obranu (vidjeti u tom smislu presudu Suda od 23. prosinca 2009., Spector Photo Group i Van Raemdonck, C-45/08, Zb., str. I-12073., točke 43. i 44., kao i Europski sud za ljudska prava, presuda Janosevic protiv Švedske od 23. srpnja 2002., *Recueil des arrêts et décisions* 2002-VII, § 101 i sljedeći).
- 108 Svrha pretpostavke o odlučujućem utjecaju nad društvom kćeri, koje je u cijelosti ili gotovo u cijelosti u vlasništvu društva majke, prvenstveno je postizanje ravnoteže između, s jedne strane, važnosti cilja koji se sastoji u kažnjavanju postupaka suprotnih pravilima tržišnog natjecanja, posebice članku 81. Ugovora o EZ-u, i sprječavanje njihovog ponavljanja i, s druge strane, zahtjeva određenih temeljnih načela prava Unije kao što su, posebice, načela pretpostavke nevinosti, individualizacije kazni i pravne sigurnosti te prava na obranu, uključujući načelo jednakosti oružja (presuda Elf Aquitaine protiv Komisije, gore navedena, točka 59.). Proizlazi da je takva pretpostavka proporcionalna legitimnom cilju kojem se teži.
- 109 Osim toga, s jedne strane, navedena pretpostavka počiva na utvrđenju prema kojem, osim u iznimnim okolnostima, društvo koje je vlasnik cjelokupnog kapitala ili s udjelom u gotovo cjelokupnom kapitalu društva kćeri može, s obzirom na samo vlasništvo, izvršavati odlučujući utjecaj nad postupanjem tog društva kćeri i, s druge strane, nepostojanje učinkovitog izvršavanja tog utjecaja može se najučinkovitije istražiti u djelokrugu subjekata na koje se ta pretpostavka odnosi. Ona je ipak oboriva i subjekti koji žele oboriti predmetnu pretpostavku mogu podnijeti dokaze koji se odnose na gospodarske, organizacijske i pravne veze između društva kćeri i društva majke, a za koje smatraju da dokazuju da društvo kći i društvo majka ne čine jedinstven gospodarski subjekt, nego da društvo kći

djeluje samostalno na tržištu (vidjeti presude od 16. studenoga 2000., Stora Kopparbergs Bergslags protiv Komisije, C-286/98 P, Zb., str. I-9925., točka 29.; Akzo Nobel i dr. protiv Komisije, gore navedena, točka 61., i Elf Aquitaine protiv Komisije, gore navedena, točke 57. i 65.).

- 110 Naposljetku, Komisija mora saslušati društvo majku prije donošenja odluke protiv istog i ta odluka može biti podvrgnuta nadzoru suda Unije koji mora presuditi poštujući pravo na obranu.
- 111 Proizlazi da Opći sud nije pogrešno primijenio pravo upotrijebivši, u točki 71. pobijane presude, načelo pretpostavke odgovornosti društva majke za postupanja društva kćeri čijeg kapitala je društvo majka vlasnik u cijelosti.
- 112 U trećem djelu sedmog žalbenog razloga žalitelji osporavaju primjenu Općeg suda sudske prakse koja proizlazi iz presude Akzo Nobel i dr. protiv Komisije, gore navedena, tvrdeći da je Opći sud, u točki 86. pobijane presude, preširoko protumačio pojam poslovne politike. Međutim, valja navesti da je, kako bi se utvrdilo određuje li društvo kći samostalno svoje postupanje na tržištu, potrebno uzeti u obzir ukupnost relevantnih čimbenika koji se odnose na gospodarske, organizacijske i pravne veze između tog društva kćeri i društva majke, što može ovisiti o slučaju i stoga se ne može taksativno nabrajati (vidjeti u tom smislu gore navedene presude Akzo Nobel i dr. protiv Komisije, točke 73. i 74., i Elf Aquitaine protiv Komisije, točka 58.). Poslovna politika je stoga samo jedan u nizu elemenata i, tim više, suprotno tvrdnjama žalitelja, ne smije biti tumačena restriktivno.
- 113 Žalitelji također ističu, u bitnom, da Schindler Holding ne može biti odgovoran s obzirom na to da je proveo program usklađivanja. Iako je taj argument dopušten, jer je usmjeren protiv kriterija za ocjenu koji je koristio Opći sud, valja utvrditi da Opći sud nije pogrešno primijenio pravo presudivši, u točki 88. pobijane presude, da činjenica što je Schindler Holding donio kodeks ponašanja s ciljem da spriječi povrede prava tržišnog natjecanja od strane svojih društava kćeri i pripadajuće smjernice, s jedne strane, ne utječe na utvrđenje da je počinio povredu i, s druge strane, ne dokazuje da su spomenuta društva kćeri samostalno određivala svoju poslovnu politiku.
- 114 Kako je Opći sud ispravno i bez proturječnosti utvrdio u točki 88. pobijane presude, uvođenje spomenutog kodeksa ponašanja prije svega ukazuje na učinkovitu kontrolu poslovne politike koju društvo majka provodi nad svojim društvima kćerima. Činjenica da se određeni zaposlenici u tim društvima kćerima nisu pridržavali tog kodeksa ponašanja nije dovoljan dokaz samostalne politike predmetnih društava kćeri.
- 115 Žalitelji naposljetku osporavaju ocjenu Općeg suda, u točki 86. pobijane presude, prema kojoj nisu iznijeli dokaze u prilog svojim tvrdnjama i, u svakom slučaju, prema kojoj takve tvrdnje nisu dovoljne za obaranje pretpostavke o odlučujućem utjecaju koji društvo majka vrši nad društvima kćerima. Valja ipak navesti da je ocjena dokaza u nadležnosti Općeg suda i da Sud tu ocjenu ne kontrolira u okviru žalbe.
- 116 Iz svih razmatranja proizlazi da sedmi žalbeni razlog valja u dijelu odbaciti kao nedopušten i u dijelu odbiti kao neosnovan.

Osmi žalbeni razlog koji se temelji na povredi najviše granice novčane kazne iz članka 23. stavka 2. Uredbe br. 1/2003

Argumentacija stranaka

- 117 U osmom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 362. do 364. pobijane presude. Smatraju da je pravno pogrešan argument prema kojem društvo majka i njegova društva kćeri čine jedinstvenog poduzetnika te da se zbog toga treba uzeti u obzir prihod grupe radi određivanja svih novčanih kazni.

- 118 Komisija smatra da je osmi žalbeni razlog neosnovan zbog razloga koje je navela u okviru sedmog žalbenog razloga.

Ocjena Suda

- 119 Kako je presuđeno u odgovoru na sedmi žalbeni razlog, argument u skladu s kojim društvo majka i njegova društva kćeri mogu činiti, i u predmetnom slučaju čine, jedinstvenog poduzetnika nije pravno pogrešan.
- 120 Stoga valja odbiti osmi žalbeni razlog.

Deveti žalbeni razlog koji se temelji na povredi prava vlasništva

Argumentacija stranaka

- 121 Devetim žalbenim razlogom žalitelji osporavaju točke 185. do 196. pobijane presude, u kojima je Opći sud odbio šesti tužbeni razlog istaknut u tužbi u prvom stupnju. Oni ističu da određivanje novčanih kazni uzrokuje, kršeći međunarodno pravo, jednake učinke kao izvlaštenje. Presudivši tako, Opći sud je povrijedio članak 17. stavak 1. Povelje i članak 1. dodatnog protokola EKLJP-a. Opći sud je pogriješio jer nije provjerio može li se predmetna novčana kazna smatrati proporcionalnom u smislu sudske prakse Europskog suda za ljudska prava, a posebice u smislu njegove presude Mamidakis protiv Grčke od 11. siječnja 2007. (zahtjev br. 35533/04), nego se samo pozvao na vlastitu i sudsku praksu Suda, dok je, zbog činjenice stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, trebao podvrgnuti svoju raniju sudsku praksu kritičkom ispitivanju u svjetlu sudske prakse Europskog suda za ljudska prava.
- 122 Osim toga, Opći sud je svoje zaključivanje utemeljio na pogrešnoj pretpostavci da Schindler Holding i njegova društva kćeri čine jedan gospodarski subjekt.
- 123 Komisija tvrdi da, u tužbi u prvom stupnju, žalitelji nisu istaknuli pravo vlasništva kao temeljno pravo. To objašnjava zašto se Opći sud nije izjasnio o Povelji ili presudi Europskog suda za ljudska prava Mamidakis protiv Grčke, gore navedena. U svakom slučaju, kontrola proporcionalnosti koju je izvršio Opći sud u točkama 191. do 195. pobijane presude jednaka je kontroli koju je izvršio Europski sud za ljudska prava u svojoj presudi Mamidakis protiv Grčke, gore navedena.

Ocjena Suda

- 124 Kako sud navodi u točki 32. ove presude, budući da Unija nije pristupila EKLJP-u, ona ne čini pravno sredstvo formalno integrirano u pravni poredak Unije. Međutim, sukladno stalnoj sudskoj praksi, temeljna prava, među kojima je i pravo vlasništva, čine sastavni dio temeljnih načela prava čije poštovanje osigurava Sud (vidjeti u tom smislu presudu od 13. prosinca 1979., Hauer, 44/79, Zb., str. 3727., točke 15. i 17.). Zaštitu prava vlasništva predviđa među ostalim članak 17. Povelje.
- 125 U predmetnom slučaju žalitelji prigovaraju Općem sudu da nije obavio kontrolu proporcionalnosti u odnosu na sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava, posebice njegovu presudu Mamidakis protiv Grčke, gore navedena, nego da se samo pozvao na vlastitu sudsku praksu i sudsku praksu Suda.
- 126 U tom smislu najprije je potrebno navesti da žalitelji nikada nisu naveli zaštitu prava vlasništva kao temeljno pravo. Upravo suprotno, žalitelji su precizirali u točki 97. tužbe u prvom stupnju, da „nije relevantno štiti li i uolikoj mjeri Europska zajednica privatno vlasništvo poduzetnika, na primjer u okviru temeljnih prava”. Istaknuli su međutim, ponovno u točki 97., „standard specifične zaštite u međunarodnom pravu u korist stranih gospodarskih subjekata koji ulažu u Europsku zajednicu”.

- 127 Proizlazi da žalitelji ne mogu prigovoriti Općem sudu da nije odgovorio na tužbene razloge koje nisu istaknuli. Osim toga, žalitelji ne tvrde da je Opći sud po službenoj dužnosti morao provesti kontrolu proporcionalnosti u odnosu na sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava.
- 128 U svakom slučaju, u mjeri u kojoj žalitelji ističu povredu Povelje, jedini način da se utvrdi pogrešna primjena prava u kontroli koju je izvršio Opći sud jest da žalitelji dokažu da Opći sud nije na jednak način protumačio niti dao jednak doseg pravu vlasništva kao što to čini EKLJP.
- 129 Što se tiče smatranja Schindler Holdinga i njegovih društava kćeri jednim gospodarskim subjektom, potrebno je navesti da nije riječ o pogrešnoj pretpostavci u zaključivanju Općeg suda, nego o temeljnom načelu prava tržišnog natjecanja u vezi s kojim postoji stalna sudska praksa, kako je navedeno u točkama 101. do 103. ove presude u odgovoru na sedmi žalbeni razlog. Definicija počinitelja povrede u pravu tržišnog natjecanja odnosi se na gospodarske subjekte čak i ako se oni, u pravnom smislu, sastoje od više fizičkih ili pravnih osoba.
- 130 Stoga valja odbiti deveti žalbeni razlog.

Deseti žalbeni razlog koji se temelji na povredi Smjernica iz 1998. utoliko što su početni iznosi za izračun novčane kazne bili previsoki

Argumentacija stranaka

- 131 U desetom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 197. do 270. pobijane presude, u kojima je Opći sud odbio sedmi tužbeni razlog tužbe u prvom stupnju. Žalitelji ocjenjuju da je Opći sud pogrešno primijenio sudsku praksu u odnosu na Smjernice iz 1998. i da je pogrešno smatrao da je utjecaj povreda bio nemjerljiv. Žalitelji tvrde, s jedne strane, da su priložili indicije o nepostojanju utjecaja ili smanjenom utjecaju predmetnih sporazuma i, s druge strane, da se taj utjecaj mogao odrediti uz pomoć ekonometrijskog vještačenja. Budući da Komisija nije priložila takvo vještačenje, Opći sud je morao sam izvesti dokaze i izvršiti svoju neograničenu nadležnost u smislu članka 31. Uredbe br. 1/2003.
- 132 Komisija osporava argumentaciju žalitelja.

Ocjena Suda

- 133 U desetom žalbenom razlogu žalitelji ne osporavaju svrstavanje povrede među „vrlo teške povrede” uzimanjem u obzir prirode povrede i njezine zemljopisne raširenosti, kako proizlazi iz uvodne izjave 671. sporne odluke, navedene u točki 217. pobijane presude, nego samo ocjenu Općeg suda prema kojoj konkretan utjecaj zabranjenog sporazuma nije bio mjerljiv.
- 134 Međutim, kako je navela nezavisna odvjetnica u točki 178. mišljenja, iz stalne sudske prakse proizlazi da je riječ, kada je konkretan utjecaj neke povrede na tržište jedan od elemenata koje treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja težine povrede, samo o jednom elementu među ostalima, kao što su sama priroda povrede i zemljopisna raširenost (vidjeti u tom smislu presudu *Musique Diffusion française* i dr. protiv Komisije, gore navedena, točka 129.). Proizlazi da utjecaj postupanja protivnog pravilima tržišnog natjecanja nije sam po sebi odlučujući kriterij u određivanju odgovarajućeg iznosa novčane kazne. Posebice, elementi koji su obuhvaćeni namjerom mogu imati veći utjecaj od elemenata koji se odnose na utjecaj povrede, posebice kad se radi o bitno teškim povredama, kao što je podjela tržišta, element o kojem je riječ u predmetnom slučaju (presude od 2. listopada 2003., *Thyssen Stahl* protiv Komisije, C-194/99 P, Zb., str. I-10821., točka 118.; od 3. rujna 2009., *Prym i Prym Consumer* protiv Komisije, C-534/07 P, Zb., str. I-7415., točka 96., i od 12. studenoga 2009., *Carbone-Lorraine* protiv Komisije, C-554/08 P, točka 44.).

- 135 Osim toga, iz točke 1., A, prvi podstavak, Smjernica iz 1998. proizlazi da se taj utjecaj treba uzeti u obzir samo kad je mjerljiv (presude od 9. srpnja 2009., Archer Daniels Midland protiv Komisije, C-511/06 P, Zb., str. I-5843., točka 125., kao i Prym i Prym Consumer protiv Komisije, gore navedena, točka 74.).
- 136 Slijedom navedenog, da je Opći sud doista uzeo u obzir konkretan utjecaj predmetne povrede na tržište, pod pretpostavkom da se takav utjecaj uistinu mogao izmjeriti, to bi bilo suvišno (vidjeti u tom smislu rješenje od 13. prosinca 2012., Transcatab protiv Komisije, C-654/11 P, točka 43., i presudu od 13. lipnja 2013., Versalis protiv Komisije, C-511/11 P, točke 83. i 84.).
- 137 Proizlazi da deseti žalbeni razlog, čak i da je osnovan, ne bi doveo u pitanje ocjenu Općeg suda, u točki 232. pobijane presude, prema kojoj valja odbiti argumente kojima se osporava kvalifikacija „vrlo teške” za povrede utvrđene u članku 1. sporne odluke.
- 138 Stoga je taj žalbeni razlog neučinkovit.

Jedanaesti žalbeni razlog koji se temelji na povredi Smjernica iz 1998. zbog nedovoljnog smanjenja novčanih kazni zbog olakotnih okolnosti

Argumentacija stranaka

- 139 U jedanaestom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 271. do 279. pobijane presude u kojima je Opći sud opravdao odluku Komisije da ne uzme u obzir kao olakotnu okolnost dobrovoljni prekid povrede od strane Schindler u Njemačkoj, navodeći činjenicu da se sukladno sudskoj praksi Suda, olakotna okolnost ne može priznati na temelju točke 3. treći podstavak Smjernica iz 1998. osim u slučaju kad se s povredom prestalo zbog intervencije Komisije. Prema žaliteljima, ocjena Općeg suda nije sukladna presudi Prym i Prym Consumer protiv Komisije, gore navedena, u kojoj su svi sudionici prekinuli zabranjeni sporazum prije bilo kakve intervencije Komisije, dok se u predmetnom slučaju, samo jedan poduzetnik povukao iz zabranjenog sporazuma. Osim toga, pogrešan je argument prema kojem je dobrovoljni prekid povrede već dovoljno uzet u obzir u trajanju povrede. Naposljetku, ocjena Općeg suda, u točki 275. pobijane presude, prema kojoj se očita nezakonitost sporazuma protivi priznavanju neke olakotne okolnosti, oslanja se samo na presude Općeg suda, a ne na presude Suda.
- 140 Žalitelji također osporavaju točku 282. pobijane presude u kojoj je Opći sud odbacio argument prema kojem je trebalo uzeti u obzir program usklađivanja koji je donijela grupa Schindler kao olakotnu okolnost. Prema žaliteljima, pitanje jesu li mjere usklađivanja takve prirode da „utječu na postojanje povrede” nije odlučujuće. Jedina odlučujuća činjenica je da je grupa Schindler, donoseći interne mjere, željela izbjeći povrede i da je Schindler Holding u tu svrhu činio sve što je bilo u njegovoj moći. Smanjenje novčane kazne tim više je moralo biti veće jer je jedan od sporednih učinaka sustava usklađivanja koje je donijela grupa Schindler bio otežavanje internog otkrivanja povreda koje bi usprkos svemu bile počinjene, s obzirom na to da su zaposlenicima počiniteljima povreda prijetile ozbiljne sankcije.
- 141 Komisija ističe da žalitelji ne osporavaju utvrđenja u točki 276. pobijane presude koja se odnose na okolnosti pod kojima su žalitelji prekinuli povredu, odnosno da su prekinuli predmetni zabranjeni sporazum samo zbog neslaganja s drugim sudionicima jer su ovi odbijali dodijeliti mu veći dio tržišta.
- 142 Što se tiče uzimanja u obzir programa usklađivanja, Komisija tvrdi da je nagrada za takav program u idealnom slučaju odsutnost postupanja protivnog pravilima tržišnog natjecanja, a ne smanjenje novčane kazne zbog ostvarenog sudjelovanja u zabranjenom sporazumu.

Ocjena Suda

- 143 Činjeničnim utvrđenjem koje Sud ne treba kontrolirati Opći sud je presudio, u točki 276. pobijane presude, da je grupa Schindler, „s obzirom na spis, prekinula zabranjeni sporazum samo zbog neslaganja s drugim sudionicima koji su joj odbijali dodijeliti veći dio tržišta”. S obzirom na sudsku praksu navedenu u točkama 274. i 275. pobijane presude i to činjenično utvrđenje, Opći sud nije povrijedio pravo odbivši argument žalitelja o dobrovoljnom prekidu povrede.
- 144 U odnosu na program usklađivanja koji je uvela grupa Schindler, kako je nezavisna odvjetnica navela u točki 185. mišljenja, isti očigledno nije imao pozitivan učinak nego je, naprotiv, otežao otkrivanje predmetnih povreda. Proizlazi da Opći sud nije povrijedio pravo odbivši argument žalitelja u tom smislu.
- 145 Stoga je jedanaesti žalbeni razlog neosnovan.

Dvanaesti žalbeni razlog koji se temelji na povredi Obavijesti o suradnji iz 2002. zbog nedovoljnog smanjenja novčanih kazni zbog suradnje

Argumentacija stranaka

- 146 U dvanaestom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 287. do 361. pobijane presude u kojima je Opći sud odbio deveti tužbeni razlog tužbe u prvom stupnju.
- 147 Prvenstveno, žalitelji osporavaju premalo smanjenje iznosa novčanih kazni i nejednakosti u postupanju kod primjene Obavijesti o suradnji iz 2002.
- 148 Žalitelji posebice osporavaju točku 296. pobijane presude u kojoj je Opći sud smatrao da Komisija raspolaze bitnom marginom prosudbe, i točku 300. spomenute presude u kojoj je Opći sud presudio da se može osporavati samo očigledno prekoračenje te margine. Prema žaliteljima, takva margina prosudbe ne postoji i Opći sud mora provjeriti spornu odluku u cijelosti u odnosu na određivanje iznosa novčane kazne, izvršavajući tako svoju neograničenu nadležnost koja mu je priznata člankom 31. Uredbe br. 1/2003.
- 149 Osim toga, Opći sud je pogrešno odbio, u točki 309. pobijane presude, izjavu koju su žalitelji dali Komisiji.
- 150 Naposljetku, u točkama 312. do 319. pobijane presude, Opći sud je pogrešno primijenio načelo jednakog postupanja u odnosu na dokaze koje su dostavili žalitelji.
- 151 Na drugom mjestu, žalitelji osporavaju točke 350. do 361. pobijane presude u kojima je Opći sud odbio dio devetog tužbenog razloga tužbe u prvom stupnju u kojem žalitelji tvrde da je bilo premalo smanjenje novčane kazne od 1 % za njihovu suradnju izvan Obavijesti o suradnji iz 2002., zato što nisu osporili činjenična utvrđenja iz Obavijesti o prigovorima. Žalitelji ocjenjuju zaključivanje Općeg suda pogrešnim i proturječnim u odnosu na raniju sudsku praksu.
- 152 Komisija smatra da je Opći sud ispravno naveo, u točki 308. pobijane presude, razlog zbog kojeg izjava žalitelja nije bila važna, što je nužan uvjet za smanjenje novčane kazne sukladno točki 21. Obavijesti o suradnji iz 2002. Riječ je o činjeničnom utvrđenju koje Sud ne može kontrolirati u okviru žalbe.
- 153 U odnosu na argument koji se temelji na povredi načela jednakog postupanja, Komisija ističe da se žalitelji implicitno pozivaju na „detaljna objašnjenja sustava” koje je dostavio jedan poduzetnik koji je sudjelovao u zabranjenom sporazumu, što opravdava značajnu dodanu vrijednost zahtjeva za pomilovanje tog poduzetnika.

154 Što se tiče točaka 350. do 361. pobijane presude, Komisija ističe da olakotna okolnost na temelju točke 3. šestog podstavka Smjernica iz 1998. unatoč svemu nema za cilj nagraditi neuspješne zahtjeve za pomilovanje ili zahtjeve za pomilovanje kojima nije udovoljeno u dovoljnoj mjeri, jer bi to dovelo u pitanje poticajni učinak Obavijesti o suradnji iz 2002. i obvezu suradnje koja proizlazi iz te obavijesti, s obzirom da se stupnjevita sniženja odobravaju samo ukoliko je donesena „značajna dodana vrijednost” i s obzirom na datum suradnje.

Ocjena Suda

155 Valja navesti da se sud Unije, kada vrši kontrolu zakonitosti odluke kojom se izriču novčane kazne za povrede pravila tržišnog natjecanja, ne oslanja na diskrecijsku marginu kojom raspolaže Komisija, ni u pogledu izbora elemenata uzetih u obzir prilikom primjene kriterija iz Smjernica iz 1998. niti prilikom ocjene tih elemenata, a kako bi odustao od provođenja temeljite kontrole prava i činjenica (presuda Chalkor protiv Komisije, gore navedena, točka 62.). To se pravilo primjenjuje i kada sud provjerava je li Komisija ispravno primijenila Obavijest o suradnji iz 2002.

156 Iako načela što ih navodi Opći sud u točkama 295. do 300. ne odgovaraju toj sudskoj praksi, ipak je potrebno ispitati način na koji je Opći sud izvršio kontrolu u predmetnom postupku radi provjere je li povrijedio svoja načela. Naime, kako navodi nezavisna odvjetnica u točki 191. mišljenja, važan je kriterij koji je Opći sud zaista primijenio kako bi konkretno ispitao donesenu dodanu vrijednost suradnjom predmetnog poduzetnika s Komisijom.

157 U točkama 301. do 349. pobijane presude, Opći sud je ispitao dokaze koje navode žalitelji kako bi odredio jesu li donijeli značajnu dodanu vrijednost u smislu točke 21. Obavijesti o suradnji iz 2002.

158 Iako to ispitivanje sadrži činjenična utvrđenja nad kojima Sud ne provodi kontrolu u okviru žalbe, valja utvrditi da je Opći sud proveo temeljitu kontrolu u kojoj je sam ocijenio dokaze bez pozivanja na diskrecijsku marginu kojom raspolaže Opći sud i detaljno obrazložio vlastitu odluku.

159 Što se tiče osporavanja točaka 309. i 312. do 319. pobijane presude, valja utvrditi da oni dovode u pitanje činjenična utvrđenja Općeg suda koja Sud ne kontrolira u okviru žalbe. U svakom slučaju, načelo jednakog postupanja ne zabranjuje povoljnije postupanje u odnosu na poduzetnika koji je donio značajnu dodanu vrijednost u smislu točke 21. Obavijesti o suradnji iz 2002., s obzirom na to da je svrha te odredbe zakonita.

160 U odnosu na osporavanja točaka 350. do 361. pobijane presude, valja ih proglasiti neosnovanima zbog razloga koje je navela Komisija te koji su navedeni u točki 154. ove presude.

161 Slijedom navedenog, dvanaesti žalbeni razlog nije osnovan.

Trinaesti žalbeni razlog koji se temelji na neproporcionalnosti iznosa novčanih kazni

Argumentacija stranaka

162 U trinaestom žalbenom razlogu žalitelji osporavaju točke 365. do 372. pobijane presude u kojima je Opći sud odbio deseti tužbeni razlog istaknut u tužbi u prvom stupnju. Žalitelji ocjenjuju da je pretpostavka u zaključivanju Općeg suda pogrešna jer se odgovornost za povrede ne može pripisati Schindler Holdingu. Osim toga, novčanu se kaznu ne može smatrati proporcionalnom samo zato što ne prelazi gornju granicu od 10 % prihoda. Iz članka 49. Povelje proizlazi da ispitivanje proporcionalnosti novčane kazne predstavlja dodatni aspekt provjere pridržavanja gornje granice od

10 % prihoda. U tom smislu žalitelji navode presudu Europskog suda za ljudska prava Mamidakis protiv Grčke, gore navedena, u kojoj je taj sud smatrao neproporcionalnom novčanu kaznu u ukupnom iznosu od osam milijuna eura.

163 Komisija ističe da trinaesti žalbeni razlog nije osnovan.

Ocjena Suda

164 Iz stalne sudske prakse proizlazi da Sud ne treba, kad ocjenjuje pravna pitanja u okviru žalbe, zamijeniti zbog razloga pravičnosti svoju ocjenu ocjenom Općeg suda kojom se odlučuje, u izvršavanju neograničene nadležnosti, o iznosu novčanih kazni koje se izriču poduzetnicima zbog povrede prava Unije od strane tih poduzetnika (presuda Dansk Rørindustri i dr. protiv Komisije, gore navedena, točka 245.).

165 Pogrešna primjena prava koju je počinio Opći sud zbog neprikladnosti iznosa novčane kazne može se utvrditi samo u slučaju da Sud ocijeni da je iznos sankcije neprikladan i pretjeran do te mjere da je neproporcionalan (presuda od 22. studenoga 2012., E.ON Energie protiv Komisije, C-89/11 P, točka 126.).

166 U predmetnom slučaju Opći sud nije se samo ograničio na provjeru premašuje li iznos novčanih kazni gornju granicu od 10 % prihoda iz članka 23. stavka 2. drugog podstavka Uredbe br. 1/2003, nego je proveo, u točkama 368. do 370. pobijane presude, temeljito ispitivanje proporcionalnosti novčanih kazni.

167 Što se tiče osporavanja uzimanja u obzir prihoda Schindler Holdinga, ono se temelji na pogrešnoj pretpostavci u odnosu na upotrebu pojma poduzetnik, kako je dokazano u odgovoru na sedmi žalbeni razlog.

168 U odnosu na pozivanje na presudu Europskog suda za ljudska prava Mamidakis protiv Grčke, gore navedena, u mjeri u kojoj je relevantna u predmetu tržišnog natjecanja koji se odnosi na trgovačko društvo i njegova društva kćeri, a ne na fizičku osobu, valja istaknuti da se, kako navodi nezavisna odvjetnica u točki 214. mišljenja, ne ocjenjuje samo u odnosu na nominalni iznos uzrokuje li novčana kazna neproporcionalan teret onome kome je izrečena. To također ovisi o sposobnosti plaćanja potonjeg.

169 U tom smislu valja navesti da u slučaju kada su novčane kazne izrečene jednom poduzetniku koji čini jednu gospodarsku cjelinu i kojeg samo formalno čini više pravnih osoba, sposobnost plaćanja potonjih se ne uzima u obzir pojedinačno. U tom kontekstu, Opći sud je ispravno utvrdio, uzimajući u obzir težinu predmetnih postupanja, veličinu i gospodarsku moć grupe Schindler, u točki 370. pobijane presude, da ukupni iznos novčanih kazni izrečenih žaliteljima predstavlja otprilike 2 % njihovih konsolidiranih prihoda u 2005., što se ne može smatrati neproporcionalnim u odnosu na veličinu predmetne grupe.

170 Iz navedenog proizlazi da trinaesti žalbeni razlog nije osnovan.

171 Budući da nije prihvaćen ni jedan žalbeni razlog koji su žalitelji istaknuli, žalbu valja odbiti u cijelosti.

Troškovi

172 Na temelju članka 184. stavka 2. Poslovnika, kad žalba nije osnovana, Sud odlučuje o troškovima.

¹⁷³ Na temelju članka 138. stavka 1. Poslovnika, koji se na temelju članka 184. stavka 1. Poslovnika primjenjuje na postupak žalbe, stranka koja izgubi dužna je, na zahtjev protivne stranke, snositi troškove. Budući da je Komisija podnijela zahtjev da žalitelji snose troškove i da isti nisu uspjeli u svojim pravnim navodima, valja im naložiti snošenje vlastitih troškova kao i troškova Komisije. Budući da Vijeće nije podnijelo zahtjev da žalitelji snose troškove, ali je zahtijevalo da Sud na odgovarajući način odluči o troškovima, snosit će svoje vlastite troškove.

Slijedom navedenog, Sud (peto vijeće) proglašava i presuđuje:

1. **Žalba se odbija.**
2. **Nalaže se Schindler Holding Ltd, Schindler Management AG, Schindler SA, Schindler Sàrl, Schindler Liften BV i Schindler Deutschland Holding GmbH snošenje vlastitih troškova kao i troškova Europske komisije.**
3. **Nalaže se Vijeću Europske unije snošenje vlastitih troškova.**

Potpisi